

Fruit

Hans Beelen en Nicoline van der Sijs

Albert Einstein beweerde voor zijn levensgeluk genoeg te hebben aan een tafel, een stoel, een schaal met fruit en een viool. Wij beperken ons hier tot het fruit.

De woorden *fruit* en *vrucht* zijn etymologisch gezien identiek: ze gaan beide terug op het Latijnse *fructus*, dat op zijn beurt een afleiding is van het werkwoord *frui* ('gebruiken, genieten'). *Fructus* is datgene wat je gebruikt, dat wil zeggen: de opbrengst van het gewas, de oogst. Het Nederlands heeft het woord *vrucht* in de Romeinse tijd overgenomen, toen de Romeinen kersen, peren, perziken en mispels in de Lage Landen introduceerden – met hun namen.

In het Frans werd het Latijnse *fructus* tot *fruit*, dat in de dertiende eeuw door het Nederlands werd overgenomen. Het Middelnederlands kende nog diverse spellingen en uitspraken: *froit*, *froeyt*, *freuit*, *fruut*, *frute*. De standaardtalige vorm *fruit* is ontstaan door verandering van de lange *uu* tot de *ui*-klank.

Fruit en *vrucht* vormen in het huidige Nederlands aldus een etymologisch doublet, waarvan de leden elk een eigen betekenis hebben aangenomen: een *vrucht* is het individuele product van een boom of struik, *fruit* daarentegen is de verzamelnaam voor vruchten die zonder voorbereiding worden gegeten. Het oudere woord *ooft* is door *fruit* min of meer verdrongen, maar in het Duits is het overeenkomstige woord *Obst* nog springlevend, bij afwezigheid van een concurrerende vorm.

Tutti frutti

Het van oorsprong Latijnse woord *fructus* is ook via het Italiaans tot ons gekomen, als *tutti frutti*. In het Italiaans betekent *tutti i frutti* letterlijk: 'alle vruchten'. De huidige betekenis van *tutti frutti* ('mengsel van gedroogde vruchten, veelal appels, pruimen en abrikozen') is sinds 1886 in het Nederlands geboekstaafd. Daarnaast kan *tutti frutti* ook betekenen: 'gemengd vruchtenijs'. Aan deze betekenis heeft het historische 'Ijspaleis Tutti Frutti' in Soerabaja zijn naam te danken; daar creëerde, aldus de *Indische Courant* van 25 augustus 1924, "de Italiaansche ijskunstenaar Zangrandi overheerlijke plombières,

ijstulbands, cafés glacés en andere vriespunt-delicatessen in de aanlokkelijkste kleurcombinaties en gracieuse vormen". *Tutti Frutti* is ook de titel van een suggestieve rock-'n-roll-song van Little Richard uit 1955, en van een dito Duitse tv-show van RTL uit de jaren negentig.

Fruitmachine

Een fruitmachine is een speelautomaat die vaak te vinden is in casino's en cafés. Wanneer de startknop wordt ingedrukt of de hendel aan de zijkant wordt overgehaald, worden rollen met plaatjes in beweging gezet. Waarom staan er op die rollen plaatjes van citroenen, meloenen en kersen? In de jaren tachtig van de negentiende eeuw werden in Amerika de eerste gokmachines ontwikkeld. Omdat in veel staten gokken verboden was, werden de apparaten verkocht als 'trade stimulators': de klant kon door zijn geld in de machine te stoppen op een speelse wijze snoep kopen, waarbij het toeval een rol speelde. De eerste *fruit machines* keerden geen geld uit, maar kauwgom, waarbij de symbolen op de rollen verwezen naar de verschillende vruchtensmaken. Zelfs het in fruitautomaten nog steeds gangbare BAR-symbool gaat terug op een *bar of chewing gum*, oftewel 'een plakje kauw-

gom'. De fruitautomaat heeft zijn naam dus te danken aan de vruchtensmaken van de kauwgom die de speler er vroeger mee kon winnen. Het Nederlands heeft het woord aan het begin van de twintigste eeuw aan het Engels ontleend. Een van de oudste vindplaatsen is een advertentie in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 17 oktober 1928, waarin een fruitmachine wordt aangeprezen als café-automaat met "grootte winstkans".

Pomologie

Pomologie is een geleerd woord voor 'vruchtenkunde'. Het woord is samengesteld uit het Latijnse woord *pomum* ('appel') en het Griekse *logia* ('wetenschap'). De samenstelling is in de achttiende eeuw bedacht door de hovenier Johann Hermann Knoop, die in 1758 te Leeuwarden onder de titel *Pomologia* een rijk geïllustreerd boekwerk uitbracht met wetenschappelijke beschrijvingen van appels en peren. In de Nederlandstalige inleiding definieert hij *pomologie* als de "kennis der vruchten, en bijzonder van de appels en peeren". Het woord *pomologie* is dus in het Nederlands gemunt. Via vertalingen en navolgingen van Knoops werk is de term als uitleenwoord internationaal bekend geworden.

Fruiten

Ook in de etymologie geldt: niet alles waar fruit op staat, bevat ook fruit. Al eeuwenlang kent het Nederlands het werkwoord *fruiten*. In 1625 schreef Jacob Cats pasgetrouwde vrouwen voor: "Leert braden na den eysch, leert sieden en het stoven, / Leert fruyten in de pan, en backen in den oven." Tegenwoordig spreken we bij vlees eerder van *braden* en bij onderdompelen in heet vet van *frituren*, maar nog steeds als er kleine stukjes ui, paprika of andere groenten in kokend vet worden bruinegebakken, noemen we dat *fruiten*. In de Middeleeuwen vinden we naast *friten* de nevenvormen *frijten*, *froyten* en *fruten*. Het Middelnederlandse werkwoord *friten* is ontleend aan het Oudfranse *frîre* ('roosteren'), dat we ook tegenkomen in de woorden *frituren* en *friteuse*. De culinaire term *fruiten* heeft dus niets te maken met *fruit*, wel met *friet*. ■

Waarom staan er op gokkasten afbeeldingen van fruit?